

בעזרי"ת

ס פ ר

באר אברהם

באורים והערות שנתעוררו
תוך כדי הכנת והשמעת השעורים
ונערכו בשפה ברורה ונעימה

על הגמרא פירש"י ותוספות
פירושי הראשונים והאחרונים
בפרק ראשון שבמסכת

פסחים

בהמלת הי עלי אברהם בלאמור אליהו זצ"ל בנדיקט
בעמח"ס "באר המועדים" ב"ח על מועדי השנה

בטול חמץ ובטולו בער"פ שחל בשבת

ובעניני הפקר

האם אפשר להפקיר ולבטל חמץ

בשבת

איתא בשו"ע סי' תמ"ד ס"ו: "אע"פ שלא

ישאר החמץ בבית אחר סעודת

שחרית צריך לבטל החמץ כדרך שהוא

מבטל בשאר שנים". ובסעיף ה': "אם נשאר

חמץ אחר שאכלו מבטלו וכופה עליו כלי

עד מוצי"ט ומבערו". וכן בסעיף ב': "טוב

לבער בע"ש קודם חצות וכו'", והוסיף

הרמ"א: "וביום השבת יבטלנו" (לא כי "הגיה"ה

וספק אם הוא מהרמ"א, אך במג"א כאן כי שהוא

הרמ"א)

חזינא מכל הני, דמבטלים חמץ ביום

השבת ואין בזה שום חשש,

והמפרשים אפילו לא טרחו לכתב מקורו

מרוכ פשיטתו ונראה להלן דאינו פשוט כל

כך.

ובאמת דין זה שאפשר לבטל בשבת הוא

ברייתא מפורשת בפסחים דף ז.:

"הי' יושב בביהמ"ד ונזכר שיש חמץ בחוך

ביתו מבטלו בלבו אחד שבת ואחד יום טוב,

בשלמא שבת משכחת לה כגון שחל ארבעה

עשר להיות בשבת וכו'". הרי מפורש

שאפשר לבטל בשבת כגון בערב פסח שחל

בשבת לפני זמן איטורו.

והרמב"ן בתחילת מסכת פסחים בדברו

בענין המחלוקת הידועה של

רש"י וחוס', אם בטול חמץ הוא מה

שהתורה אמרה תשביתו שאור מבתיכם

כדעת רש"י, או שבטול מהני מדין הפקר

כדעת התוס', הקשה הרמב"ן על התוס'

כמה קושיות, ואחת מקושיותיו מגמ' זו

שהחירו בטול בשבת: "והלא הפקר נראה

שאסור לאדם להפקיר נכסיו בשבת כענין

ששינו אין מקדישין ואין מעריכין וכו'

גזירה משום מקח וממכר", (ביצה לו) אלא

ע"כ הטעם כרש"י שביטול הוא מה שכתבה

התורה תשביתו. והרמב"ן הסביר שם

שכונת הביטול הוא להסכים ברעתו לדעת

תורה שאסרה את החמץ בהנאה, כדי שלא

יהא בו דינו של רבי ישמעאל שעשאן

הכתוב כאלו הוא ברשותו לעבור עליו על

כל יראה, וזה אפשר ודאי לעשות אפילו

בשבת.

נמצא שאם נפרש שבטול הוא מדין הפקר

אי אפשר לבטל או להפקיר חמצו

בשבת ויקשה איפוא לפי התוס' שסבירא

להו שבטול מטעם הפקר, איך אמרו בגמ'

לבטל בשבת ואיך עושין כך הלכה

למעשה?

ודוחק לומר שהתוס' חולק בזה על

הרמב"ן וס"ל דמותר להפקיר

בשבת, ולא דמי לכל הני הכתובין במשנה

ביצה לו. דכל הנהו דמי למקח וממכר לכן

אסרום חכמים אבל הפקר לא דמי למקח

וממכר, ראשית, מפני שאם הרמב"ן סתם כן

בפשיטות, והק' על תוס', והרי ודאי אסיק

אדעתיה, דתוס' יכול לחלוק על עצם ההנחה

שלו שאסור להפקיר וא"כ מה מקשה עליו,

הא קושיא מעיקרא ליתא, אלא על כרחך

שהי' זה פשיטא ליה לרמב"ן שהפקר הוא

כמוציא דבר מרשותו לרשות אחרת ודמיא

בוה למקח וממכר ולכל המנוין במשנה

בביצה, זאת ועוד, שהרמב"ן לא יחידאה

הוא בזה שכן מצאנו גם בריטב"א מפורש

כוותיה, שהריטב"א כתב בשבת דף ק"כ:

"ואומר לאחרים בואו והצילו לכם אף על

גב דאסור להפקיר בשבת שנראה כמקנה

קנין בשבת ואיכא שכוח דרבנן, שאני הכא

שהוא כמופקר מאליו והולך לאבוד ולא

מיחזי כקנין". (ור"יב"א זה אינו מצוי בריטב"א

הישנים שנדפסו על שבת כי הם אינם מהריטב"א אלא

מהר"ן כמו שכבר עמד ע"ז הי"שד"י המד"י בכללי

הפוסקים סי' י אות ה - אבל הוא בריטב"א החדשים

שנדפסו לא סבכר סכת"י, והכת"י הזה הי' לעיני

ה"שער המלך' שמביאו בהלכות לולב פ"י הי"ב דף גב

פור רביעי בדיה ולעיד נראה. ועיי' הערה קצ"ם של

ה"מטעם חושב")

וי"ש אמנם גם ראשונים המתיריים בפירוש

הפקר בשבת ויבואר להלן.

אם מהני הפקר בל"ב במקום דהוי

אומדנא דמוכח

וכדי ליישב דעת התוס', אקדים מה

שמעתי בשנת תשי"ג סמו"ד

הגרא"ם שך זללה"ה בענין אחר ומתוך כך

נגיע לענייננו.

הגמרא בנדרים עט. מביאה: "קיים בלבו

קיים הפר בלבו אינו מופר". וכתב

הר"ן לפרש מה בין הקמה להפרה שזה

מועיל בלב וזה לא, שבהקמה מצינו בתורה

שמהני בלב, שהרי אם עבר יום שמעו ולא

הפר שוב אינו יכול להפר דגלי דעתיה שהוא

רוצה בקיומו של הנדר, אלא שהתורה נותנת

לו כל יום שמעו דבלא זה לא מוכח שהוא

רוצה את הנדר, וממילא אם ידוע לנו שקיים

בלבו, קיים לאלתר, אבל בהפרה שאין לנו

גילוי בתורה, נשאר הדין של דברים שבלב,

שבכל התורה אינם דברים.

והק' הרעק"א שם בגליון הש"ס דאינו

ראיה, דמה דקיי"ל דברים שבלב אינם

דברים מכל מקום באומדנא דמוכח מהני,

וא"כ שאני מי שלא הפר כל יום שמעו שיש

אומדנא דמוכח לכן מהני אפי' בלב אבל

בכל קיום שבלב שאין אומדנא דמוכח, הדרן

לכללא שדברים שבלב אינם דברים, ונשאר

בצע"ג.

ותירץ מור"ה הגרא"ם שך זללה"ה, דדברים

שבלב אפי' עם אומדנא דמוכח לא

יכול לפעול חלות בדבר, אומדנא דמוכח

יכול רק להיות תנאי על מעשה מסוים, כמו